

ПРИКАРПАТСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

На правах рукопису

УДК 371.041 / 09 /

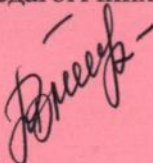
МЕЛЬНИК Тетяна Василівна

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ
БІОЛОГІЇ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ
УЧНІВ У ШКОЛІ**

13.00.01 - теорія та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Івано-Франківськ - 1997

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Волинському державному університеті ім. Лесі Українки, Міністерство освіти України

Науковий керівник : кандидат педагогічних наук ,

Смолюк Іван Олександрович

Волинський державний університет ім Лесі Українки,
доцент кафедри педагогічних технологій

Офіційні опоненти : доктор педагогічних наук, професор,

Кічук Надія Василівна

Ізмаїльський державний педагогічний інститут,
декан педагогічного факультету

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України

Скульський Роман Павлович

директор Науково-методичного центру «Українська етнопедагогіка і народознавство АПН України і Прикарпатського університету ім. Василя Стефаніка

Провідна установа : **Житомирський державний педагогічний**

інститут ім. Івана Франка, кафедра педагогіки, Міністерство освіти України, м. Житомир

Захист відбудеться « 26 » грудня 1997 р. о « 10 » год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К.09. 03.01. у Прикарпатському університеті ім. Василя Стефаніка за адресою:284000, м. Івано-Франківськ, вул Шевченка,57.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Прикарпатського університету ім. Василя Стефаніка : 284000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57

Автореферат розісланий « 25 » листопада 1997 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

Рєга О.С.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність проблеми. Сучасний стан розвитку нашого суспільства зумовлює врахування реалізації новітніх концепцій у діяльності вищої педагогічної школи, гостро ставить проблему формування національної самосвідомості студентів, розвитку їх патріотичних якостей. Молодій державі Україні потрібні національно свідомі вчителі-біологи, які міцно відчували б власну причетність до своєї землі, до свого народу, його патріотичних традицій. У нашому дослідженні творча педагогічна діяльність особистості визначається як стимулюючий фактор, який характеризує її прагнення реалізувати себе у процесі навчання та виховання учнів загальноосвітньої школи.

Патріотичні знання, вміння та навички засвоюються студентом у особистісному контексті, а особистісне і професійне взаємно проникаючи і збагачуючи одне одного дозволяють обґрунтувати нові технології формування професійних якостей і рис студентів-біологів, адже в умовах незалежної держави важливим є пошук регуляторів формування патріотичної свідомості вчителя - історично вивіренних, підтверджених вузівською практикою, діяльністю соціальних інститутів: сім'ї, навчального закладу, засобів масової інформації. Цими регуляторами виступають норми-ідеали, норми-зразки, норми-заборони. Впровадження їх у діяльність соціальних інститутів зумовлене професійно спрямованою підготовкою студента-біолога як майбутнього вчителя, здатного вести творчу педагогічну діяльність у формуванні патріотично-громадянських рис учнів.

Народні педагогічні традиції українського народу глибоко розкриті у науковій діяльності та спадщині Г.С. Сковороди, О.В. Духновича, К.Д.Ушинського. Фундаментальне значення для дослідження проблем патріотичної підготовки особистості має етнопедагогічна спадщина вчених, педагогів, етнографів, письменників України: Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Коцюбинського, О. Воропая, М. Драгоманова та ін. Теоретичним та практичним внеском у педагогічну технологію формування патріотичних якостей майбутнього вчителя є праці та педагогічна діяльність Г. Ващенко.

Загальні аспекти, що торкаються проблем підготовки студентів біології, розглядалися багатьма авторами, причому з різних позицій: неперервності професійної підготовки майбутніх фахівців (А.М.Алексюк, В.І. Луговий, В.К.Майборода, О.Г. Мороз та ін); формування і розвитку педагогічної майстерності і творчості (І.А.Зязюн, Н.В. Кічук, В.О. Моляко, В.Ф. Паламарчук, М.М.Поташник, Н.М. Тарасевич, В.А. Семиченко та ін.); формування особистісної культури (В.О. Кан-Калик, О.О.Рудницька, Р.І.Хмелюк) тощо.

Проведений нами історико-педагогічний аналіз свідчить, що проблеми професійно-патріотичної підготовки особистості з позицій гуманістичної парадигми вищої освіти не приділялось належної уваги, хоча окремі її аспекти знайшли своє відображення у філософських, педагогічних та психологічних дослідженнях (Г.О.Баць, Н.В.Кузьміна, Н.В.Кічук, Ю.Н.Кулюткін, Н.В.Лисенко, В.О.Сластьонін, М.Г.Стельмахович, Б.М.Ступарик, М.О.Черпінський, М.М.Фіцула та ін.); розроблялися технології побудови обґрунтованої моделі спеціаліста (В.І.Андреева, С.І.Архангельський, О.В.Вербицький, І.А.Зязюн, І.О.Кобиляцький, В.Ф.Моргун, А.С.Нісімчук, Л.Е.Орбан, І.П.Підласий, М.І.Шкіль) та ін. Технологія професійно-патріотичної підготовки (ТПП) - це інформаційна, полімодальна, полікультурна, багатовимірна модель заданої освітньої системи у вищій школі, яка здійснюється в певному середовищі, адаптивно-адекватному регіоні. Таке визначення узгоджується з теоретичними розробками, поданими у працях (В.П.Беспалька, В.І.Євдокимова, А.С.Нісімчука, І.П.Підласого, І.Ф.Прокопенка) та ін., а уточнюється і конкретизується у дисертаційному дослідженні.

Є наукові праці, в яких різнобічно висвітлені напрями професійної підготовки майбутнього педагога (А.М.Алексюк, І.А.Зязюн, В.І.Євдокимов, В.Ф.Лозова, Н.Г.Ничкало, І.Ф.Прокопенко, М.Д.Ярмаченко); дидактичного обґрунтування впровадження інтегративного підходу в навчальний процес (А.М.Бойко, С.І.Гончаренко, І.М.Могилевська, М.І.Шкіль); його спрямованості на формування професійної готовності (І.Ф.Брайченко, Е.А.Варшавська, С.В.Гадецька, О.В.Гур'єва, Л.П.Хитяєва); гармонійного формування всіх чинників особистості (О.Я.Демидієнко, О.В.Рогова, Л.В.Ричкова, І.І.Сіренко); розвитку характерологічних рис і якостей (О.В.Євдокимов, Н.І.Стяглик, Г.В.Троцько, І.М.Губавіна, В.В.Тушева, В.О.Тюріна, В.В.Шпалінський).

В ряді дисертаційних досліджень останніх років представлені цінні аспекти досліджуваної проблеми (А.П.Іващенко, Г.М.Котик, В.К.Майборода, С.П.Миронова, М.Г.Стельмахович, Б.М.Ступарик, І.Г.Умокаєва), що торкаються формування особистості громадянина-патріота.

Становлять певний інтерес психолого-педагогічні дослідження та концепції підготовки педагогів до формування особистості засобами природи, висвітлені в працях зарубіжних учених (А.Гаспель, С.Гарітсон, Р.Гесс, Д.Крофт, Р.Хундт.) та ін.

Водночас, незважаючи на досить широкий спектр досліджуваних напрямів, перелічених вище, відсутні дисертаційні дослідження процесів формування професійно-патріотичної підготовки студентів-біологів, їх методичної спрямованості у вихованні учнів. Лише в окремих дисертаціях

стосовно основного предмета нашого дослідження розглядаються деякі аспекти досліджуваної проблеми (І.М.Костицька, Н.В.Лисенко, Г.С.Марочко, С.М.Ніколаєва, З.П.Плохій, Ю.Д.Ширістий) та ін. У нашому розумінні професійно-патріотична підготовка майбутніх фахівців - це модель обґрунтованої у логічній послідовності педагогічної системи, яка реалізується в практичній діяльності викладачів вузу з метою формування позитивних рис студентів, що впливають на високий рівень патріотично-екологічної обізнаності особистості. Застосування такої технології у вищій школі дозволяє враховувати асиміляцію існуючих виховних ланок та акомодаші новацій, тобто інтеріоризації суб'єктом соціально-патріотичного досвіду, що веде до внутрішніх змін у формуванні позитивної професійної свідомості, здійснити кореляцію розвитку рис, що впливають на рівень формування патріотичних знань у вихованні учнів.

Таким чином, об'єктивна необхідність високої професійної підготовки студентів вищої школи до життя і діяльності в умовах демократичного суспільства, вимагає реалізації суперечностей між реальними і суб'єктивними рівнями формування патріотичної свідомості особистості; розв'язання патріотичних завдань у підготовці високоякісних вчителів. Врахування аспектів недостатньої теоретичної та практичної розробки обраної проблеми зумовило вибір нами: теми дослідження: "Підготовка майбутніх вчителів біології до патріотичного виховання учнів у школі".

Об'єкт дослідження - процес професійної підготовки майбутніх вчителів біології в умовах вищої педагогічної школи.

Предмет дослідження - використання змісту, форм, методів технології підготовки вчителя до патріотичного виховання учнів в школі.

Мета дослідження - теоретично-експериментальне обґрунтування педагогічної технології, спрямованої на підвищення ефективності формування у майбутніх фахівців патріотичних знань, переконань, їх світогляду, набуття методики їх використання у школі.

Гіпотеза дослідження - якщо в умовах вищої педагогічної школи забезпечити цілеспрямований і системний вплив на формування у студентів соціально-значущих мотивів краєзнавчо-пізнавальної діяльності, професійно-значущих знань, вмінь і досвіду виховної роботи патріотичного і екологічного спрямування, то процес їх фахової підготовки буде більш результативним.

У відповідності з об'єктом, предметом, метою та гіпотезою дослідження були передбачені **такі завдання**:

1. Визначити стан досліджуваної проблеми в теорії і практиці роботи вищої та загальноосвітньої шкіл.

2. Обґрунтувати дидактичні особливості реалізації педагогічної

технології, яка ефективно впливає на формування професійних рис майбутніх вчителів біології, необхідних для патріотичного виховання учнів.

3. Спираючись на результати дослідження, з'ясувати професійну підготовку студентів через порівняння ефективності традиційної системи і експериментальної педагогічної технології фахової спрямованості майбутніх вчителів.

4. Експериментально апробувати ефективність науково-практичних рекомендацій з питань удосконалення патріотичної підготовки майбутніх вчителів біології до патріотичного виховання учнів в школі.

Для розв'язання поставлених завдань використовувалися загальнонаукові методи емпіричного та теоретичного рівнів, які взаємодоповнювали один одного і забезпечували можливість комплексного пізнання предмета дослідження.

Теоретичні методи: порівняння, аналіз, синтез, систематизація, класифікація, узагальнення експериментальних даних.

Емпіричні методи: педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ювання, обговорення, бесіда, оцінювання і самооцінювання, тестування.

Провідний метод дослідження - **педагогічний експеримент**, який включав: констатуючий, формуючий, пошуковий та контрольний етапи, що завершувалися статистичною та якісною обробкою здобутих матеріалів дослідження.

База дослідження: біологічний, географічний, педагогічний факультети Волинського державного університету імені Лесі Українки, педагогічний, дошкільний факультети Рівненського педагогічного інституту, Житомирський педагогічний інститут. Всього експериментом було охоплено 12 факультетів, 4 загальноосвітні школи, 2 природничих ліцеїв, 527 студентів, 117 викладачів, 32 керівника освітніх установ, 57 вчителів-практиків, 217 учнів.

Методологічними засадами дослідження є положення теорії пізнання, діалектичний взаємозв'язок і взаємозумовленість явищ, роль практики у пізнанні та перетворенні дійсності; взаємозв'язок практичної та розумової діяльності, неподільна єдність процесів і закономірностей системи «природа-людина-суспільство-природа», об'єктивність світу природи; залежність формування патріотичної свідомості і світогляду особистості від її ставлення до навколишнього світу, активності пізнавально-формуючих процесів та впливів соціальноперетворюючої дійсності. У плані розвитку педагогічної технології патріотичної підготовки вчителів біології наукова методологія передбачає використання Конституції України (1996р.), Закону України про Освіту, положень державної програми «Освіта» (Україна XXI ст.), матеріалів сучасної концепції розвитку національної вищої школи.

Наукова новизна дослідження : обґрунтовано і практично апробовано структурно-функціональну модель та педагогічну технологію підготовки вчителів до патріотичного і екологічного виховання учнів, з'ясовані умови її застосування у вищій педагогічній школі; узагальнено, аргументовано явища і закономірності єдності загальнонаукових знань та удосконалення патріотично-екологічної підготовки студентів; теоретично узагальнено, практично перевірено наступність і різноманітність форм організації педагогічної технології патріотичної підготовки вчителів-біологів, які стимулюють особистість до виховної роботи в школі.

Теоретична значущість дослідження полягає в уточненні понять: нова педагогічна технологія, патріотично-екологічна вихованість, екологізація технології у репрезентуванні розгорнутої рівневої характеристики патріотично-екологічної підготовки особистості; у визначенні сутності структури, педагогічних умов та закономірностей розвитку патріотично-екологічних та особистісних якостей майбутніх вчителів біології; у створенні та використанні структурно-функціональної уявної моделі підготовки високоякісного вчителя до патріотичного виховання учнів загальноосвітньої школи; у визначенні теоретичних і методичних основ та базового понятійного термінологічного апарату дослідження.

Практична значущість дослідження репрезентована розробкою науково-методичних рекомендацій щодо застосування педагогічної технології підготовки фахівців в аспекті патріотичного і екологічного виховання (1997р.); обґрунтування особливостей наукової організації праці викладача вузу (1995р.); узагальнення ролі педагогічної технології у процесі патріотично-екологічної підготовки студентів (1997р.) та інші. Зміст дослідження, висновки і рекомендації використовувались у розробці питань патріотичного виховання особистості, курсів теорії педагогіки та історії педагогіки, спецкурсів із географії і біології; плануванні і прогнозуванні виховної роботи у сучасних умовах вищої педагогічної школи, у процесі складання навчальних планів, програм, посібників, підручників, дидактичних та методичних рекомендацій; у визначенні місця патріотично-екологічного цензу з кожної дисципліни в системі природоохоронної роботи та примноженні багатств довкілля; в обґрунтуванні педагогічних умов здійснення гуманізації формування патріотично-екологічних якостей особистості у використанні сучасних методів розвитку рівнів патріотично-екологічного виховання учнів сучасної школи.

Особистий внесок автора полягає у теоретичній розробці та обґрунтуванні основних ідей і положень досліджуваної проблеми; безпосередній організації і проведенні дослідно-експериментальної роботи;

консультуванні та забезпеченні методичними матеріалами викладачів, задіяних в експерименті.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується репрезентативністю виборки, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних об'єкту, предмету і завданням дослідження; застосуванням комплексної методики теоретично-експериментальної роботи; науковою обґрунтованістю вихідних позицій дослідження; результатами експериментальної перевірки розроблених положень і рекомендацій.

На захист виносяться такі положення:

1. Структурно-функціональна модель та педагогічна топологія підготовки студентів-біологів до практичної виховної діяльності патріотичного характеру.
2. Педагогічні умови, що сприяють реалізації розробленої педагогічно-технологічної підготовки майбутніх вчителів біології.
3. Дидактичні особливості навчально-пізнавальної діяльності студентів з використанням нетрадиційних методів та активних форм навчання особистості, які виступають стимулюючим фактором у формуванні високоякісного фахівця, спроможного здійснювати патріотично-екологічне виховання учнів на рівні сучасних соціально-педагогічних вимог.

Етапи дослідження: пошуково-дослідницька робота проводилась з 1992 року по 1997 рік у вищій школі міст Луцька, Рівного, Житомира та окремих загальноосвітніх школах Волинської області. Дослідження проводилось у три основні етапи.

Перший етап (1992-1993рр.)- пошуковий. Включає вивчення історико-педагогічних наукових джерел формування особистості, збір і систематизацію емпіричного матеріалу про природоохоронну роботу та розвиток патріотичних якостей старшокласників і студентів-старшокурсників за допомогою систематичних педагогічних спостережень у навчально-пізнавальній діяльності, побуті.

Другий етап (1994-1996рр.)- дослідницько-експериментальний, на якому була застосована структурно-функціональна модель та педагогічна технологія підготовки майбутніх вчителів біології до патріотичного виховання учнів.

На третьому етапі (1996-1997рр) проходить апробація, впровадження інноводержаних результатів дослідження, з'ясовується кореляція особливостей їх застосування відповідно до умов конкретного навчального закладу, оформлення результатів дослідницько-експериментальної роботи та розробка науково-методичних рекомендацій.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалися на інформаційному та практичному рівнях через: а) публікацію наукових

матеріалів, в яких подавалися поточні результати і висновки дослідження; б) розробку методичних рекомендацій з актуальних питань навчально-виховного процесу вищої та загальноосвітньої школи; в) апробацію дослідницьких матеріалів та одержаних результатів, які повідомлялися на науково-теоретичних та науково-практичних конференціях у містах Луцьку (1994, 1995, 1996, 1997рр.), Рівному (1994, 1997рр.), Житомирі (1995р.), на семінарах і курсах підвищення кваліфікації вчителів в обласному інституті післядипломної освіти педагогічних кадрів; г) проведення лекцій та семінарсько-практичних занять з використанням результатів дослідження для студентів географічного, біологічного, педагогічного факультетів Волинського державного університету імені Лесі Українки.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається з вступу, трьох розділів, коротких висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (165 найменувань), 4 додатків. Загальний обсяг дисертації 182 сторінки (168с.- основна частина). У роботі наведено 29 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність досліджуваної проблеми, визначаються об'єкт, предмет, мета, завдання, розкриваються теоретично-методологічні основи і методи дослідження, його наукова новизна, теоретична і практична значущість, вірогідність отриманих результатів, наводяться відомості щодо їх апробації та впровадження.

У **першому розділі** - «Теоретичні основи підготовки вчителів до виховної роботи в школі» - розглядаються історичні аспекти патріотичної підготовки вчителів біології; висвітлюється аналіз концепції патріотичного виховання у теоретичній спадщині Григорія Ващенко; обґрунтовуються основи патріотичного виховання особистості: сутність, своєрідність, наступність. Акцентується увага на аналізі наукових джерел, що дозволило виділити специфіку прояву психологічних особливостей формування патріотичної свідомості студентів-біологів, а саме: виникнення особистісного новоутворення «внутрішня корекція», тобто переживання себе як активного громадянина (Л.С.Виготський, Л.І.Божович, Л.С.Славина, Л.Е.Орбан), емоційно-чуттєвий характер емоційного світу (Л.М.Фрідман, Б.І.Додонов, І.Д.Бех), вирішальний вплив викладачів на формування патріотично-екологічних рис студентів (З.С.Карпенко, Л.О.Курганська), унаочнений характер мислення (В.В.Давидов, Л.В.Кузнєцова), особливості формування вартісно-оціночних утворень особистості (П.Ф.Каптерев, М.Є.Канєвська).

Патріотична підготовка студентів-це процес вироблення в особистості

майбутнього фахівця конкретних психологічних закономірностей засвоєння патріотичних ідей, розуміння ролі історичних знань про свою країну, свій народ, його традиції та звичаї, вироблення стійких патріотичних переконань та вміння відстояти їх в умовах реальної дійсності.

Екологічна підготовка студентів - це процес засвоєння майбутніми фахівцями ґрунтовних екологічних знань, основних положень екологічного права та вміння використати їх у реальній професійній діяльності, підтримування і збереження народних традицій у захисті та збагаченні навколишнього середовища.

Педагогічна технологія - це мистецтво оволодіння знаннями, яке виступає як системний процес створення, використання і визначення всього механізму викладання і засвоєння знань з врахуванням професійно-патріотичного формування особистості в їх діалектичній взаємодії, що дозволяє ефективно формувати професійні знання, вміння, навички.

Здійснюючи констатуючий експеримент, ми виходили з того, що технологія патріотичної підготовки студентів повинна враховувати індивідуальні риси особистості.

Індивідуальність студента - це особлива форма прояву його темпераменту, дій та переконань, яка виступає як унікальна та неповторна біосоціальна система, що зберігає свою цілісність і відповідність самій собі з умов неперервних внутрішніх і зовнішніх змін (Б.Ф. Ломов, В.С. Мерлін, І.І. Резвицький) та ін.

Проводячи констатуючий експеримент (анкетування, тестування, інтерв'ю, довірливі бесіди), ми виявили, що студенти-випускники біологічного факультету відчувають значні труднощі у зв'язку з відсутністю патріотичних знань (51,7%), а також досвіду практичної екологічної роботи (37,4%). Виходячи з реалізації механізму професійно-патріотичної підготовки студентів ми обґрунтували основні компоненти формування патріотичної мотиваційної сфери особистості майбутнього вчителя біології, до яких віднесли:

-емоційно-спонукальний прояв студентом позитивного емоційного ставлення до національної духовної культури; прояв інтересу, потреб оволодівати професійними знаннями, вміннями та навичками, розширювати свій кругозір, приймати участь у науково-дослідницьких пошуках з питань патріотично-екологічної підготовки;

-раціонально-логічний - формування шанобливого ставлення до історичного минулого українського народу, його мови, духовних цінностей, генезису свого роду;

-потенційно-діяльнісний - спрямованість власних прагнень у майбутню професійну діяльність; взаєморозуміння, взаємоповага до інших націй, народів; безпосередня участь студентів у практичній природоохоронній діяльності.

Ці компоненти реалізуються через визначення високого, середнього, низького рівня сформованості соціально-патріотичних рис у студентів-біологів, які готуються у майбутній професійній діяльності ефективно здійснювати патріотичне виховання учнів у сучасній школі.

Дослідження патріотичної підготовки вчителів біології ми розпочали із вивчення історичних засад обраної проблеми. Студентській молоді важко дається усвідомлення того, що про природу вона знає ще дуже мало. Їй потрібно змиритися з висновком: людина - не цар природи, а лише її елемент, вона не творить прав і законів, а змушена їм підкорятись, пізнавати, творчо перетворювати у межах розумного. Адже людина існує до того часу, поки існує природа. І перші зразки такого вивчення її закономірностей показав німецький зоолог Е.Геккель (1866р.), який у працях «Загальна морфологія організмів» і «Природна історія світостворення» заклав основи нової науки, ввівши спеціальний термін для її позначення - екологія. Саме узагальнюючий зміст терміну «екологія» охоплює проблему природного балансу, так званої рівноваги видів, що дотепер є одним з найважливіших аспектів екології. Отже, екологія-це наука про взаємовідносини живих організмів з середовищем та особливостями їх існування.

У другому розділі дисертації: - «Технологія підготовки вчителя до патріотичного виховання як педагогічна проблема» - аналізуються особливості дослідно-експериментальної технології підготовки вчителя-вихователя у навчальному процесі, діагностична сформованість професійних рис вихователя у студентів вищої педагогічної школи; акцентується увага на формуванні патріотичних якостей у майбутнього вчителя біології.

Патріотично-екологічна підготовка-це такий напрям педагогічної діяльності та екологічного мислення, від якого істотним чином залежить нормальне існування сучасної цивілізації, її сталий розвиток у майбутньому.

У процесі наукового дослідження уточнювалися наші погляди на розуміння терміну «сучасна технологія» патріотично-екологічної підготовки студентів, розкривалася динаміка і особливості професійно-патріотичної спрямованості майбутніх вчителів біології в навчально-пізнавальній діяльності, здійснювалося вироблення їх професійного спрямування на патріотичне виховання учнів в загальноосвітній школі.

Технологію патріотично-екологічної підготовки в широкому розумінні поняття ми розглядали з двох сторін: по-перше, це сукупність певних дій, технологій освоєння людиною природи, які забезпечують принаймні стійку рівновагу в системі « людина-довкілля»; по-друге, це теоретична галузь знань про місце людини в біосфері як діяльної істоти, організуючої її структурні та

функціональні блоки, як дедалі зростаючого у своїх можливостях чинника регуляції стану біосфери.

В основу концепції технології патріотичної підготовки студентів покладено діяльнісний підхід. Це одна з основних методологічних парадигм психолого-патріотичної науки, яка дає змогу зрозуміти як причини і мотивацію вчинків особистості студента, так і сам механізм перетворення «світу в собі» у «світ для себе», світу натурального, природного у світ, трансформований згідно з потребами, цілями та можливостями особистості вчителя біології.

Розглядаючи професійно-патріотичну підготовку як одну із визначальних сфер духовності особистості студента у дослідженні ми використовували такі параметри її суб'єктивності: 1) об'єкти патріотично-екологічної спрямованості; 2) базові життєві цінності студентів; 3) тип самовизначення фахівця; 4) спосіб виявлення тенденцій у діяльності та поведінці індивіда; 5) характер змістоутворювальних мотивів особистості; 6) екологічні інтенції студента.

У процесі дослідження ми вивчали особливості прояву мотиваційної сфери діяльності студентів. З цією метою були проведені:

- аналіз особливостей самооцінки розвитку розумових здібностей та патріотично-екологічної підготовки з боку викладачів, експертів, однокурсників;
- виявлення співвідношення самооцінки студентів з умовами набуття інтелектуальних сил та формування рис патріотично-екологічного спрямування;
- обґрунтування рівня адекватності оцінок викладачів, експертів, однокурсників на основі співвідношення самооцінки студентів та оцінок даних їм респондентами.

Формування професійно-патріотичної свідомості та творчий розвиток особистості не можуть здійснюватися тільки на основі закладених у неї природних можливостей, врахування сукупності суспільних відносин, тенденцій розвитку патріотично-екологічної науки. Формування професійних якостей вчителя біології спирається не тільки на навчальні плани і програми вузів, але і на ефективну науково-навчальну діяльність професорсько-викладацького складу та певний рівень матеріальної бази. Усі ці фактори враховувалися нами. Перетворення навчальних планів вузів на центральну вісь навчально-виховного процесу дозволяє педагогам розглядати всі педагогічні закономірності, що забезпечують навчально-пізнавальну діяльність студента з врахуванням досягнень нової технології патріотичної підготовки особистості вчителя.

Дидактичні аспекти реалізації формування патріотично-екологічних рис студента дозволяють на основі об'єктивних відносин між викладанням і навчанням розв'язувати основні суперечності патріотичного розвитку професійної спрямованості особистості враховуючи, що провідна роль належить

тим, хто навчає, і забезпечуючи активну свідому творчу участь тих, хто навчається.

В процесі проведення дослідження ми виявили, що особливості патріотичної підготовки мають свою специфіку, яка визначається такими передумовами:

- навчання в сучасному вузі орієнтоване на збагачення студентів знаннями і вміннями для дослідницької роботи;

- навчання у вузах базується на принципах науково-пізнавальної діяльності, впливає на профіль академічного засвоєння знань як процесу та розвитку інтелекту особистості;

- особливу роль у навчанні відіграють зміни у дидактичному процесі комунікації. Специфіка академічного викладання і навчання забезпечує значне наближення до наукової роботи, частковий збіг логіки засвоєння патріотичних знань і логіки формування патріотичних переконань в учнів сучасної школи.

У третьому розділі: - «Педагогічні умови реалізації технології підготовки вчителя біології до патріотичного виховання учнів» - узагальнюється матеріал, який розкриває шляхи і засоби активізації краєзнавчої роботи студентів; активні форми технології підготовки майбутніх вчителів біології до виховання особистості учня. Досліджуючи питання формування професійних рис особистості, ми важливого значення надавали краєзнавчій роботі. В експериментальних групах виходили із того, що у центр патріотичної підготовки вчителя ставиться особистість - її складний і розмаїтий світ думок і почуттів, мрій і надій. Українська етнопедagogіка як цілісна система знань, ідей, форм і методів роботи з молоддю ґрунтується на таких фундаментальних принципах як природовідповідність, наступність підготовки й самодіяльність студентів у процесі навчання і виховання; гуманізм, зв'язок патріотично-екологічної спрямованості з життям народу; виховання у праці, врахування вікових індивідуальних особливостей молоді; єдність вимог і поваги до особистості, поєднання педагогічного керівництва з самостійністю студентів, практичного оволодіння культурно-історичним досвідом рідного народу, повне і глибоке довір'я до майбутнього вчителя та віра в його сили й можливості. Вони покликані формувати професійні риси студента, його практичний досвід до здійснення патріотичного виховання учнів.

Особливу актуальність набуває краєзнавча робота на сучасному етапі розвитку суспільства в умовах національно-культурного відродження України, стаючи визначальною в усій діяльності, пов'язаній з підготовкою студентів в процесі пізнавальної роботи як важливого елементу формування професійно-патріотичних рис особистості.

Проведення формуючого експерименту переконує в тому, що слід глибоко усвідомити ті аспекти, які дозволяють оволодівати студентам-біологам духовними скарбами народу, пізнавати його самобутнє національне обличчя, практично продовжувати його культурні, творчі традиції, опановувати історичний досвід. Тому красзнавчо-пошукова робота сприяє впровадженню ідей, використанню форм, методів та засобів народознавства у процесі формування патріотично-екологічних рис особистості майбутнього вчителя біології, його вміння використовувати ці знання у процесі виховної роботи в школі.

Формуванню національної свідомості майбутніх фахівців сприяють чимало важливих сфер, з-поміж яких надзвичайно актуальним є : історія минулого нашого народу; рідна мова; народознавство; художньо-поетична література; патріотично-екологічна підготовка; фізичне виховання особистості.

Наша експериментальна програма здійснювалась у три етапи:

а) робота студентів-практикантів з учнями під час педагогічної практики;
 б) використання наших методичних порад студентами-біологами;
 в) реалізація рекомендацій для підвищення якості патріотичного виховання учнів у школі. З метою виявлення ефективності використання музейних екскурсій у реалізації технології патріотичної підготовки і їх впливу на формування рис патріотично-екологічної спрямованості, була розроблена під нашим керівництвом і апробована в усіх трьох групах рейтингова оцінка цієї діяльності. Для об'єктивності аналізу рейтингових оцінок студентів визначили обсяг змісту знань патріотично-екологічної тематики кожної відповіді, розділивши його на елементи одержаних знань.

Узагальнені дані подаємо в таблиці №1.

Таблиця №1. Обсяг відтворення елементів знань патріотично-екологічної тематики студентами трьох профілів (К-75)

Групи	Кількість студентів	Всього поданих елементів знань		Відтворено елементів знань	
		абсолютне число	%	абсолютне число	%
I	25	234	100	119	51,8
II	27	234	100	135	62,2
III	23	234	100	207	84,2

За обсягом відтворення елементів знань патріотично-екологічної тематики можна зробити висновок, що в третій групі якість знань вища, ніж у другій. Разом з тим, експериментальне дослідження дало змогу встановити, що

якість знань студентів першої контрольної групи та другої групи з епізодичним відвідуванням музеїв відрізняється, причому у третій групі процент якості знань складає 84,2%, в другій - на 22% нижче, а в першій групі вона нижча на 32,4%.

Результати обробки експериментальних даних методом варіаційної статистики за Стюдентом показали, що достовірність відмінностей якості знань у контрольній (I) та експериментальній /III/ групах знаходиться на більш високому рівні. $(II-I)=0,13$; а $(III-I)=0,07$. Різниця ймовірностей у порівнянні контрольних і експериментальних груп вища у III, ніж у I та II. Це підтверджує наше припущення, що епізодичні екскурсії до музеїв, навіть коли вони проводяться з використанням найбільш активних форм технології патріотично-екологічної підготовки, не мають переконливих переваг перед екскурсіями, які проводяться за програмою традиційними методами.

Таблиця №2 Ефективність впливу екскурсій на засвоєння знань студентами (K-75 респондентів)

Групи	Кількість студентів	Середній бал	Середнє квадратичне відхилення	Коефіцієнт варіації в %
I	25	3,04	0,775	19,1
II	27	3,27	0,750	14,8
III	23	3,96	0,676	16,4

На основі аналізу усних повідомлень студентів про ефективність проведення екскурсій у Волинський краєзнавчий музей, які були вибірково взяті за останні три роки (1995-1997рр) зроблено висновок, що якість знань на патріотично-екологічну тематику у третій групі вища, бо менше ніж у інших групах виражено розкидання показників знань навколо середнього бала (в III $=0,676$) та коефіцієнт варіації (в III-16, %), який показує відносні розміри коливання оцінок ефективності екскурсій, проведених студентами.

Експеримент було повторно проведено з студентами II курсів у 1997 році (K-75 респондентів), факти позитивного впливу екскурсій на активне засвоєння студентами знань патріотично-екологічного спрямування, формування нових дослідницьких умінь і навичок підтверджено такими даними: студентами III групи було відтворено 95,5% елементів знань з основ екології проти 84,2% та 51,8% першої групи; 62,2%-другої.

Середнє квадратичне відхилення і коефіцієнт варіації відповідно рівні: у III -0,676 та 16,4%; у II групі - 0,750 - 14,8% у I групі-0,775 -19,1%.

Слід підкреслити, що включення студентів II групи у виконання самостійних творчих завдань патріотичного спрямування дозволило підвищити

ефективність професійно-патріотичної підготовки порівняно з контрольною групою. Активність студентів II групи на екскурсіях у Волинський краєзнавчий музей наприкінці експериментального дослідження зростає.

У ході формуючого експерименту ми використовували об'єктивні резерви для активної підготовки майбутніх фахівців до патріотичного виховання учнів в школі, які були виявлені у результаті проведення констатуючого експерименту.

У висновках підведено підсумки дослідження та викладено основні його результати:

1. Логічний аналіз науково-педагогічних та історичних аспектів патріотичної підготовки студентів підтверджується підсумковими дослідженнями, які вказують, що застосовані нами методи, прийоми та засоби патріотичної спрямованості сприяють засвоєнню патріотичних знань у майбутніх вчителів біології, здатних ефективно здійснювати виховну роботу в школі.

2. Досліджуючи проблему педагогічної технології патріотичної підготовки особистості, ми спиралися на наукові періодичні джерела і проаналізували праці вчених: Е.Геккеля, К.Рудьє, А.Гумбольдта, Е.Вармінга, О.Бекетова та ін., на основі яких створили певну систему навчально-пізнавальної діяльності студентів, розкрили її зміст, завдання, форми, методи, прийоми інтелектуальної роботи майбутніх вчителів, які сприяли їх ефективному професійному становленню, спрямованому на патріотичне виховання учнів.

3. Аналіз результатів дослідження, наведених в дисертаційному матеріалі, свідчить про високу ефективність рейтингової оцінки у процесі реалізації педагогічної технології патріотичної підготовки особистості, що дозволило виробити позитивні науково-методичні рекомендації з обраної проблеми, враховуючи реальні умови професійної діяльності вчителів біології у навчально-виховному процесі школи.

4. Одержані нами теоретичні та науково-методичні висновки переконують, що навчальний процес, який забезпечує реалізацію педагогічної технології патріотичної підготовки студентів-біологів, покликаний озброїти їх необхідними для науково-практичної діяльності знаннями, вміннями вести дослідження, які вдосконалюватимуться, а викладачі спрямовуватимуть навчально-пізнавальну діяльність майбутніх вчителів біології до патріотичного виховання учнів.

5. Під технологією у широкому значенні поняття ми розуміємо систему знань, необхідних викладачеві вищої педагогічної школи для реалізації науково-обґрунтованої стратегії розвитку інтелектуальних здібностей майбутніх вчителів, їх тактики і процедури здійснення ефективного патріотично-екологічного виховання учнів у сучасній школі.

6. Запровадження педагогічних технологій у формуванні патріотичних рис і якостей студентів значно розширює можливості професійної діяльності викладачів, яка спирається на новітні досягнення розвитку педагогічної науки, запровадження нових навчальних планів, програм, підручників, посібників.

Виконане дослідження підтвердило сформульовану нами гіпотезу і дало змогу дійти загального висновку про те, що патріотична та екологічна підготовка впливає на ефективність навчання, формування професійних рис майбутніх вчителів біології, їх підготовки до патріотичного виховання особистості учнів.

Робота не вичерпує усіх сторін складної та багатоаспектної проблеми. Подальшого дослідження потребують питання конкретизації технології патріотичної підготовки, оптимального обсягу засвоєння патріотичних знань і навичок особистості у майбутній професійній діяльності.

У додатках наведено взірці анкет для опитування викладачів вузів, студентів, педагогічного, географічного, біологічного факультетів та їхніх батьків, а також окремі методики вивчення рівня розвитку патріотичної підготовки майбутніх фахівців, які можуть бути використані у вирішенні проблеми практичного спрямування.

**Основні положення дисертаційного дослідження
відображені у наступних публікаціях:**

1. Історичні аспекти гуманізації освіти. //Методичні рекомендації. - Луцьк: Зоря, 1995. - 28 с. /у співавторстві з Нісімчук К.О., Ройко Л.Л., Смолюк В.І., Савчук С.І./
2. Особливості наукової організації праці викладачів вузу. //Матеріали науково-практичної конференції “Педагогічна технологія у сучасному вузі”. - Луцьк: Видавн. “Вежа”, ВДУ, 1995.-С. 23-24/ у співавторстві з Олещук В.В./
3. Історичні аспекти педагогічної технології. //Проблеми педагогічних технологій: Тем.зб.наук.праць. - Вип. 1. - Луцьк, 1997. - С. 63-66. /у співавторстві з Тарасюк М.І./
4. Вплив засобів масової інформації на особистість учнів. //Миротворча діяльність школи і вузу: Зб.наук.праць. - Рівне: Тетіс, 1997. - Ч. 1. - С. 76-77 /у співавторстві з Стасюк Л.П./
5. Гуманізація основ екологічної освіти Волині. //Вісник ВДУ. - Луцьк, 1997. - № 1. - С. 170-179.
6. Теоретичні основи педагогічної технології патріотично-екологічної підготовки студентів. /Вісник ВДУ.- Луцьк, 1997. - № 2. - 5 с.

Мельник Т.В. Підготовка майбутніх вчителів біології до патріотичного виховання учнів у школі. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 - теорія та історія педагогіки. - Прикарпатський університет ім. Василя Стефаника. - Івано-Франківськ, 1997.

Дисертація є комплексним дослідженням технології підготовки майбутніх вчителів біології до патріотичного виховання учнів у школі. В роботі обґрунтовуються історичні аспекти нової технології патріотично-екологічної освіти особистості, механізму її вдосконалення у навчально-пізнавальній діяльності студентів, ефективної їх підготовки до здійснення виховного процесу у сучасній школі. В матеріалах дослідження подаються науково-обґрунтовані та експериментально перевірені основи професійного впливу майбутніх вчителів біології на формування патріотично-екологічних рис в учнів.

Ключові слова: патріотична підготовка, екологічна підготовка, педагогічна технологія, патріотично-екологічне виховання.

Мельник Т.В. Подготовка будущих учителей биологии к патриотическому воспитанию учащихся в школе. - Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. - Прикарпатский университет им. Василя Стефаника. - Ивано-Франковск, 1997.

Диссертация является комплексным исследованием технологии подготовки будущих учителей биологии к патриотическому воспитанию учащихся в школе. В работе обосновываются исторические аспекты новой технологии патриотическо-экологического образования личности, механизма её усовершенствования в учебно-познавательной деятельности студентов, эффективной их подготовкой к осуществлению воспитательного процесса в современной школе. В материалах исследования поданы научно обоснованные и экспериментально проверенные основы профессионального воздействия будущих учителей биологии на формирование патриотическо-экологических качеств у учащихся.

Ключевые слова: патриотическая подготовка, экологическая подготовка, педагогическая технология, патриотически-экологическое воспитание.

Melnik T.V. Training of future teachers of Biology for patriotic education of pupils at school - Manuscript.

Thesis presented for a Candidate's degree in Pedagogical Sciences in specialty 13.00.01 -The Prykarpatsky University named after Vasil Stefanyk. - Ivano-Frankivsk, 1997. The thesis is a complex investigation in the technology of the training of future teachers of Biology for patriotic education of pupils at school. The work grounds the historical aspects of the new technology of patriotic and ecological education of a personality, the mechanism of its improvement in the educational and cognitive activity of students, their effective training for the realization of the educational process at school. The materials of the research contain scientifically substantiated and experimentally tested bases of a professional influence of future teachers of Biology on the formation of patriotic and ecological qualities of a pupil's personality.

Key words: patriotic training, ecological training, pedagogical technology, patriotic and ecological education

3-2153

АВ 39.088

Відруковано на "RISO" МП "ЦБС"
Підписано до друку 13.11.97р. Наклад 100 прим.
Луцьк, Кременецька 38, т/ф.(03322) 4-57-58